

Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 27.09.2022

Makale Kabul | Accepted: 16.12.2022

Atıf | Cite as: Tilla Deniz Baykuzu, Ece Sarıca, "Suei Hanedanlığı Döneminde (581-618) Göktürk-Kore İlişkileri", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(2), Aralık 2022, s. 22-35.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1180989>

SUEİ HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE (581-618) GÖKTÜRK-KORE İLİŞKİLERİ

Tilla Deniz BAYKUZU*

Ece SARICA**

Öz

Tarihte Koreliler ve Göktürkler arasındaki ilk ilişkilerle ilgili bilgiler kısıtlıdır. Göktürk-Kore ilişkilerini, Kore, Göktürk ve Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar bize aradaki ilişkilerin Suei Hanedanlığı dolayısıyla olduğunu gösterse de, Suei Hanedanlığından önce Göktürklerin 555 yılında Kitanları ele geçirip Kore'yle sınır olmasıyla birlikte bu ilişkinin doğrudan gerçekleşmiş olabileceğini göstermektedir. Suei Hanedanlığının ortak düşman olması ve coğrafyanın da Batı Göktürklerine nazaran daha yakın olması dolayısıyla Doğu Göktürkleri ile yakın ilişkiler kurulmuştur. İlk ilişkinin Bumın Kagan'ın cenaze törenine katılmakla kurulduğu görülmektedir. Ardından VI. yüzyılın sonlarına doğru kurulan Suei Hanedanlığına karşı gelişen ittifaklarla Göktürkler ve Korelilerin daha da yakınlaştığı dikkat çekmektedir. Ancak bu yakınlaşma zaman içerisinde Çin'in askeri politikası sebebiyle savaşta karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Suei Hanedanlığının Goguryeo'ya yaptığı seferler sırasında Çin adına savaşan Göktürk kaganı ve Göktürk komutanlarının yer aldığını görmekteyiz. Çalışmada savaşın seyrini değiştiren kagan ve komutanın neden Çin tarafında savaştıkları açıklanmaya çalışılacaktır. Diğer taraftan kullanılan kaynaklarda Kore'nin, Suei Hanedanlığına karşı güçsüz olduğu halde cesurca savaşması ve Kore Komutanlarının da bozkır askeri taktiklerini kullanması dikkatimizi çekmiştir. Çalışma Suei Hanedanlığı döneminde Göktürk ve Kore'nin Üç Krallığından biri olan Goguryeo Krallığıyla olan ilişkilerini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göktürkler, Goguryeo, Suei Hanedanlığı, Ch'u-lo Kagan, Shih Tainai Tegin, Eulji Mundeok, Yu Chongwen, Lai Hu'er.

DURING THE SUEI DYNASTY (581-618) GOKTURK-KOREA RELATIONS

Abstract

Information on the first relations between the Koreans and the Turks in history is limited. We learn about the Gokturk-Korean relations from Korean, Gokturk and Chinese sources. Although the studies on this subject show us that the relations between them were due to the Sui Dynasty, it shows that this relationship may have been realized directly when the Göktürks

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, realhuns@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3457-8607.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, beris.ece16@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4946-0246.

conquered the Khitans in 555 and bordered Korea before the Sui Dynasty. Close relations were established with the Eastern Turks because the Sui Dynasty was a common enemy and the geography was closer than that of the Western Turks. The first relationship was established by attending the funeral of Bumin Kagan. Then, it is noteworthy that the Gokturks and Koreans became closer with the alliances that developed against the Sui Dynasty established towards the end of the VIth century. However, this rapprochement led to their confrontation in war due to China's military policy. During the Sui Dynasty's campaigns against Goguryeo, we see that there were Gokturk kagan and Gokturk commanders fighting on behalf of China. The study will try to explain why the kagan and commander who changed the course of the war fought on the Chinese side. On the other hand, the sources draw our attention to the fact that Korea fought bravely against the Sui Dynasty despite being weak and that Korean commanders used steppe military tactics. The study covers the relations between the Gokturks and the Goguryeo Kingdom, one of the Three Kingdoms of Korea, during the Sui Dynasty.

Keywords: Gokturks, Goguryeo, Sui Dynasty, Ch'u-lo Kagan, Shih Ta-nai Tegin, Eulji Mundeok, Yu Chung-wen, Lai Hu-er.

Kore ve Göktürk ilişkilerinin henüz daha Göktürk Devleti kurulmadan önce başladığı bilinmektedir. Her ne kadar Göktürk-Kore ilişkileri genellikle Çin vasıtasıyla yaşansa da bazı zamanlarda sınır komşusu olmak dolayısıyla da ilişkiler gerçekleşmiştir. Çin hâkimiyetine giren Türklerin, Çin ordusuna dâhil olarak Kore seferlerine çıkmasıyla birlikte bu ilişkiler zaman zaman düşmanca zaman zaman ise Çin'e karşı ittifak kurma amacıyla dostane bir durum arzeder. Kore devleti, kendisini Göktürlere daha yakın görerek dostluk ilişkisi kurmak istemiştir. Hatta bu durum sadece Göktürkler döneminde yaşanmamış olup, Hunlar zamanında da siyasi ittifak kurmak istediği görülmüştür. Her iki devletin de bozkır kültürüne ve askeri yapısına sahip olduğu dikkate değerdir. Bunların dışında Kore ve Göktürklerin sınır komşusu oldukları zamanlarda ekonomik ilişki kurdukları da tahmin edilmektedir. Hunlar döneminde yapılan kürk ticaretinin Göktürklerde de devam ettiği muhtemeldir. Bu çalışmada Göktürkler ve Korelilerin bilinenden daha yakın bir ilişkiye sahip olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Ülkemizde konuya ilişkin çalışmaların az olması nedeniyle bu çalışmanın Göktürk-Kore ilişkileri tarihine temel olacağını umut etmekteyiz.

Bumin Kagan 552 yılında devleti kurduktan sonra 555'de doğudaki Kitanları, K'u-mo-hsi 庫莫奚 ve Shih-wei 室韋 kabilelerini de kendisine bağlayarak, kısa zaman içerisinde Kafkaslardan Kore'ye kadar uzanan geniş bir coğrafyanın hâkimi oldu¹. Böylelikle sınır komşuları olmaları nedeniyle Kore ile olan münasebetlerinde gelişmeler yaşandı. Bumin Kagan bulunduğu büyük coğrafyanın en önemli ve etkin bir hükümdar olmuştur ki vefatından sonra taziyeye gelen devletlerin arasında sınır komşusu Kore de bulunuyordu. Böylece Kore-Göktürk ilişkilerinin ilk olarak Bilge Kagan Yazıtında Bumin Kagan'ın cenaze törenine katılanların arasında "Böklü" ifadesinin geçmesiyle, yani cenaze törenine Korelilerin katılmasıyla başladığı düşünülmektedir. Bilge Kagan Yazıtı Doğu 5'te geçen ifadeye göre; "*Yoğçı sığıtçı öngre kün tuğsıkda Bükli², Çöllüğ IL,*

¹ Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 123-128.

² Bükli ifadesi bazı kaynaklarda Bök/Bük İl'i olarak geçmektedir. Bu kelime "Orman Halkı" anlamına gelse de Türkçe Bök/Bük ifadesi küçük ağaçlık, çalı-çırpı türü ve insanların yürüyemeyeceği yerlerdeki bitkilere denmektedir. Saadetin Yağmur Gömeç, "Bumin Kagan'ın Cenazesine Katılan Kavimler Ve Coğrafi Konumları", *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016, s. 49.

Tabgaç, Tüpüt, Apar, Piurum, Kırkız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kitany, Tatabı... bunca bodun kelipen sığtamış, yoğlamış. Antağ küliğ kagan er[miş].”

“(Cenaze törenlerine) yascı (ve) ağlayıcı (olarak) doğuda gün doğusundan Bükli Çöl halkı, Çinliler, Tibetliler, Avarlar, Bizanslılar, Kırgızlar, Üç Kurıkanlar, Otuz Tatarlar, Kitaylar, Tatabılar. bunca halklar gelerek ağlamışlar, yas tutmuşlar. (Onlar) onca ünlü hakanlar imiş³.” Buradaki “Bökli” ifadesi Goguryeo Devletini işaret etmektedir. Ancak yalnızca Kore kaynağı olan Samguk Sagi’de geçen bilgide bundan daha erken bir ilişki olduğu, VI. yüzyılın ortalarında Göktürklerin Juan-juanlar’ın himayesi altındayken Kore’ye saldırı düzenlemesiyle Göktürk-Kore ilişkilerinin başladığı görülmektedir. Kaynağa göre; Goguryeo Kralı Yangwon 陽原 (545-559)’un 7. yılında (551) Göktürkler, Shin kalesini 新城 kuşattılar ve çatışmayı kazanamayınca geri çekilerek, bu kez Baekam Kalesi 白巖城’ne saldırdılar. Kral Yangwon bu durumu öğrenince, General Goheul’u 高紇 10.000 kişilik askerle Baekam Kalesine göndererek, binden fazla Göktürk askerini öldürttüğünden bahsedilmektedir. Fakat Koreli tarihçiler bu bilginin Samguk Sagi dışında başka bir kaynakta geçmediğini belirtmektedirler⁴.

Bumın Kagan’ın kurduğu devlet Mukan Kagan (553-572) döneminde gücünü arttırmaya devam etti. Bu dönemlerde Çin coğrafyasında Tabgaçlar’ın Kuzey Wei 北魏 (386-534) adındaki devleti ikiye ayrılarak Doğu Wei 東魏 (534-550) ve Batı Wei 西魏 (535-557) devletlerini oluşturdular. Aralarında anlaşmazlık olan her iki devlet de Göktürklerle iyi geçinmek için uğraşıyordu. Doğu Wei devleti 550 yılında hanedan değiştirerek Kuzey Ch’i, 557 yılında Batı Wei devleti ise yerini Kuzey Chou devletine bıraktı⁵. Bu iki devletin birbirleriyle olan rekabeti sonucunda Taspar Kagan (572-581) döneminde 578 yılında Kuzey Chou devleti, Kuzey Ch’i devletini yıktı. Kuzey Chou devletinin yüksek bir yetkilisi olan Yang Chien 楊堅 (541-604) 581 yılında tüm bu devletlerin yerine Sui Hanedanlığını 隋朝 (580-618) kurdu. Daha önce 580 yılında Ch’ien-chin prenses gelin olarak Göktürlere gönderildiğinde, gelen heyette görevli olan Ch’ang-sun Sheng 長孫晟 İşbara Kagan’ın (581-587) başa geçmesinden sonra usta nişancılığı sayesinde kaganın gözüne girerek onun yanında yer aldı ve devlet yetkilileri ile yakın ilişki kurdu. Bu durum netice olarak Göktürkler açısından tehlikeli oldu. Çünkü Ch’ang-sun Sheng bu vesileyle İşbara Kagan’ın kardeşi Ch’u-lo-hou Şad’ı kışkandığını, A-po ve Tardu’yla da anlaşamadığını öğrendi. Ardından İşbara Kagan ile birlikte kardeşinin aleyhinde gizli planlar yaptılar. Kagan ile beraber çıktıkları av ve gezilerde Göktürk coğrafyasını, iklimini, boylarını, askeri taktiklerini ve zayıflıklarını

³ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 30.; Muharrem ERGİN, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., 2013, s. 35.; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, Ankara 1998, s. 62-63.; Kürşat Yıldırım, “Bükli” Hakkında On İki Not”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2017, s. 558.

⁴ Jinhan Kim,진한김, “The Foreign Relations of Koguryo (高句麗) during the reign of King Peongwon (平原王) - Focusing on the Trend of Liao-hai (遼海)” *한국국학진흥원 (Hanguggughagjinheung-won)*, 2007, s. 232.

⁵ Tuğba Gökçe Balcı, *Tabgaç Devleti (386-550) Siyasi ve Kültürel Tarihi Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yapılan Araştırma Eserleri Değerlendirmeli Bibliyografyası*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010, s. 12,30.; Tuğba Gökçe BALCI, “Tabgaç Devleti (386-534)”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2018, s. 134.

öğrenip, Çin sarayına anlatmak için 581 yılında ülkesine dönerek rapor yazdı⁶. O sırada yeni kurulmuş olan Sui Hanedanlığı Göktürklerin istilasına karşılık savunma tedbirlerine başlamıştı. Ancak Sui İmparatoru, Chang-sun Sheng'in raporunu ve tavsiyelerini dinleyip, savaşmak yerine Göktürklerin iç karışıklıklarından faydalanıp onları birbirine düşürerek, bölme stratejisini uyguladı⁷. Böylece 582 yılında Göktürkler, Doğu Göktürk ve Batı Göktürk olarak ikiye ayrıldı.

Kore yarımadasındaki Goguryeo devleti ise V. yüzyılın sonlarında hem Çin ile hem de yarımadadaki diğer krallıklar olan Şilla ve Bekçe ile uğraşıyordu. Ayrıca Kuzey Wei devleti ile de ilişkiler, Goguryeo topraklarından bir grup soylu ailenin Kuzey Wei Hanedanlığına göç etmesiyle daha da arttı. Kao 高 adını kullanan ailenin başında Kao Yang 高颯 bulunuyordu. Kao Yang'a, Kuzey Wei imparatoru Hsiao-wen 魏孝文帝 (467-499) tarafından "General ve Po-hai Kralı" unvanları verilmiştir. Kao Yang, kızı Kao Chao-jung 高照容 (469-496)'ı imparator ile evlendirdi⁸. Başta cariyeye olan Chao-jung erkek çocuk doğurmasıyla birlikte imparatoriçeliğe yükseldi. Ağabeyi Kao Ch'ao 高肇 ise imparatorun halası Kao-p'ing Prenses 高平公主 ile evlenerek yönetimde söz sahibi oldu. İmparatoriçe Kao Chao-jung'un vefat ettiği yıl (496), oğlu Yüan K'o 元恪 veliaht ilan edildi. Yüan K'o 16 yaşında (499—515) tahta çıktıktan sonra annesinin yeğeni olan Kao Ying 高英 ile evlendi. Hırslı bir cariyeye olan Kao Ying amcası Kao Chao ile güçlerini birleştirerek 507 yılında İmparatoriçe Yü 于皇后'yü zehirleyerek öldürdüler. Böylece Kao Ying'in önünde bir engel kalmadı ve imparatoriçe ilan edildi. Ancak imparator birkaç yıl sonra 32 yaşında vefat edince bir diğer eşi olan Hu 胡皇后'nun henüz beş yaşındaki büyük oğlu Yüan Hsü 元詡 (510-528) imparator ilan edildi. Kao Ying bu kez "Ana imparatoriçe" oldu ancak siyasi olarak Tabgaç prensleri tarafından istenmediği için 518 yılında amcası Kao Ch'ao ile birlikte öldürüldü⁹. Böylece evlilik yoluyla kurulan akrabalık sayesinde Kao ailesi siyasette önemli bir rol oynadı.

Kore yarımadasında ise 570 yıllarından itibaren Bekçe, Şilla'nın esareti altına girmeye başlarken, Goguryeo ise ülkesini genişletiyordu. Bu sıralardaki Kuzey Chou devletiyle olan münasebeti Samguk Sagi'de geçmektedir. Kuzey Chou İmparatoru Wu 周武帝 (543 - 578), 577-78 yıllarında Liao-tung'a saldırmıştır. Baesan 拜山 tarlalarında yapılan savaşta, Kuzey Chou ordusu, Goguryeo kralının damadı Ondal 溫達'ın öncülüğündeki bir kuvvet tarafından geri püskürtülmüş ve Ondal bu savaşta birçok kafa kesmiştir¹⁰. Sadece Samguk Sagi'de geçen bu savaş Kuzey Chou'nun 578 yılında Kuzey Ch'i devletinin topraklarını ele geçirdiği tarihlerde yapılması ve Goguryeo ile sınırdaş olması dolayısıyla mümkün olabilir. Daha sonra 581 yılında

⁶ Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I,II,III*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2019, s. 23-45.

⁷ Gökay Yavrucuk, "Göktürk-Sui İlişkilerinde Politik Hedefler ve Yöntemler", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019 s. 140.

⁸ Young-kwan Kim, 영관김, "고구려 유민 고빈(高賓) 墓誌銘에 대한 연구(Goguryeo Yumin Gobin Myojimyeong-e Daehan Yeongu)", *충북대학교 (Chungbugdaehaggyo)*, 2015, s. 24.; Jin-yeol CHOİ, 진열최, *대륙에 서다: 2 천 년 중국 역사 속으로 뛰어든 한국인들 (Daelyug-e Seoda : 2 Cheon Nyeon Jung-gug Yeogsa Sog-eulo Ttwieodeun Hangug-indeul)*, 미지북스 (Miji Bugseu), Seul 2010, s. 45.

⁹ Tuğba Gökçe Balcı, *Tabgaçlar; Bozkırdan Çin Tahtına*, Kronik Yay., İstanbul 2021, s. 158-171.

¹⁰ Jeongbin Lee, "International Relations in Liaoxi and Koguryo's Foreign Relations between the late 570s and the early 580s", *동북아역사재단 (Dongbug-ayeogsajaedan)*, S. 44, 2014, s. 285.

Kuzey Chou'nun yerini Sui Hanedanlığı almasıyla birlikte Goguryeo, Sui Hanedanlığına haraç ödemeye başlamıştır¹¹. Doğuda ise Kitanlar, 586 yılında Göktürkler tarafından saldırıya uğrayınca, on bin aile Goguryeo'ya sığındı¹². Ancak 589 yılında bu aileler bir süre sonra Goguryeo himayesinden ayrılıp, Sui Hanedanlığına tabii oldu¹³. Sui Hanedanlığı Göktürlere üstünlüğünü kabul ettirdikten sonra sıra doğuya sefer yapmaya gelmişti, böylece 598 yılında Goguryeo'ya sefer planlarına başlandı¹⁴. Goguryeo Kralı Yeongyang 嬰陽 (590-618), bu planları öğrenince hemen Liao-hsi eyaletine atağa geçti ve böylece I. Goguryeo-Sui savaşı başladı. Bu ani saldırıya hazırlıksız yakalanan Liao-hsi 遼西 valisi Sui Hanedanlığından yardım istedi. Ancak yardıma gelen 300.000 kişilik Sui ordusunun çoğu hava koşulları nedeniyle telef oldu, geri kalanlar ise Goguryeo Generali Gang Isik 姜以式 tarafından püskürtüldü. Bundan sonra Sui Hanedanlığı bir müddet Goguryeo'ya saldırıda bulunmadı. Ancak Kore'deki bir başka devlet olan Bekçe (Baekje) 百濟 Devleti (MÖ 18 - MS 660), 604 yılında Sui Hanedanlığına elçi gönderip, Goguryeo'yu işgal etmesi konusunda telkinlerde bulunmasıyla birlikte Sui Hanedanlığı tekrardan düşmanca tavırla hareket etmeye başladı¹⁵. Goguryeo, Çin'in bitmeyen baskılarından kurtulmak için ittifak arayışına geçti ve 607 yılında Ch'i-min Kagan'a¹⁶ elçilerini gönderdi. Ancak Sui imparatorunun bundan haberi olunca ittifak gerçekleşemedi¹⁷. Bu sırada Bekçe ve Şilla Krallığı da 607-611 yılları arasında sık sık Sui'ye Goguryeo'yu işgal etmesi için elçiler göndermeye devam ettiler¹⁸. Çin'in Goguryeo işgalinin birinci nedeni Doğu Göktürklerinin, Goguryeo ile birleşip kendisine saldırmasından çekinmesi ve bir diğer nedeni ise Kore yarımadasındaki Üç Krallığın kendi arasındaki çekişmelerden faydalanmak istemesi gibi görünmektedir.

¹¹ Seo Young Gyeo, "Sui, China-Goguryeo War & Japan", *국방부군사편찬연구소 (Gugbangbugunsapyeonchan-yeonguso)*, 2011, s. 2-3.

¹² Taşağıl, *Göktürkler*, s. 165-227.

¹³ Liu Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev. Ersel Kayaoğlu- Deniz Banoğlu, Selenge Yay., İstanbul 2019, s. 67.; Xu Elina Qian, *Historical Development Of The Pre-Dynastic Khitan*, Publications of the Institute for Asian and African Studies, Helsinki 2005, s. 210.

¹⁴ Liu Mau-Tsai, s. 109.

¹⁵ Ahmet Kopar, *Goguryeo Devleti Tarihine Genel Bir Bakış-Göktürk Devleti İle İlişkiler Odaklı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Kore Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2020, s. 52.

¹⁶ Tardu'nun 603 yılında tahttan inmesinden sonra Göktürk tahtına Çin'e bağlı olan Ch'i-min Kagan oturdu. Ch'i-min Kagan, Çin'de yaşadığı Ta-li kalesinden ayrılıp, Doğu Göktürklerin merkezi olan Ötüken yerine Çin'e yakın olan Chi-k'ou'ya yerleşti. Bu sırada Doğu Göktürlere itaat etmeyen Kitanlar başıboş kalınca Çin'e saldırdılar. Çin imparatoru, Ch'i-min'den yardım istedi. Ancak Ch'i-min'in yardımı başarısız oldu. Komutan Wei Yün-ch'i başka bir plan ile Kitanları yenmeye çalıştı. Kitanlara elçi gönderip, Göktürk ve Goguryeoluların Liou kalesinde ticaret yaptıkları için öldürdükleri yalanını söyledi. Buna inanan Kitanlar hazırlıksız yakalanarak yenildiler. Buradan da anlaşılacağı üzere Göktürk ve Goguryeo arasında bir ticaret ilişkisi olduğu görülmektedir. Ch'i-min Kagan bundan sonra 607 yılında Çin'e tamamen tabiiğini bildirdi. Ahmet Taşağıl, "Doğu Göktürk Devletinin Çin Etkisine Girdiği Dönemde Göktürk-Kore İlişkileri", *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016, s. 131-133.

¹⁷ Taşağıl, *Göktürkler*, s. 77.; Konuralp Ercialsun, "Çin Kaynaklarına Göre Yedinci Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Kore İlişkileri", *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016, s. 107.

¹⁸ Bongjo Seon, "King Mu (百濟 武王)'s Dual Diplomacy Stated In Baekjejeon Of Sui Shu (隋書) [百濟傳] And Relations Between Baekje (百濟) And Koguryo (高句麗)", *국민대 학교 한국학연구소 (Gugmindaeahaggyo Hangughag-yeonguso)*, 2018, s. 69.

Daha sonra Goguryeo'nun Göktürk ve Japonya ile olan ittifak girişimlerine karşı Sui İmparatoru Yang, 610'da Goguryeo'ya karşı sefer için hazırlıklara başladı. 612 yılında özel bir ordu ile¹⁹ Dong-lai'de üç yüz açık deniz gemisi inşa edildi ve 10.000 deniz piyadesi görevlendirildi. Düzenli kuvvetlere ek olarak, Ling-nan'dan 30.000 mızrakçı ve 30.000 arbaletçi de askere alındı. Esnaflara, giysi, zırh ve çadır taşımak için 50.000 araba inşa etmeleri emredildi. Yaklaşık 600.000 adam, el arabalarıyla Chuo Komutanlığı'nın kuzeydoğusuna tahıl taşımak için seferber edildi. 40 atlı (her birlik 100 kişi), 80 yaya birliği, her ordunun başında bir general, her biri zırhlı, sancaklı ve her grup başka renk giysili olmak üzere toplam 30 ordu, 1.130.000 asker ve lojistik kapasitede hizmet veren iki milyon kişilik devasa bir ordu toplandı²⁰. 612 yılında Liao-tung 遼東 (Yodong)'da II. Goguryeo-Sui savaşı başladı. Goguryeo birlikleri, Liao Nehri'nin güneyine çekildi. Nehrin normalden çok daha erken erimesi Goguryeo açısından şanslı bir durum yarattı. İmparator Yang geldiğinde buzlar erimişti ve karşıya geçmek zorlaşmıştı. İmparator nehir boyunca üç köprü inşa edilmesini emretti²¹. Goguryeo için bir başka şanslı olay da karşı kıyıya ulaşmak için köprülerin çok kısa yapılmış olmasıydı. Goguryeo'nun birlikleri bu sayede başarılı bir şekilde saldırıları savuşturdu. Ancak köprülerin uzatılmasından sonra, Sui kuvvetleri nehri geçmeyi başardı ve böylece Goguryeo kaleleri kuşatıldı. Çin İmparatoru saldırılardan önce generallerine birliklerin hareketiyle ilgili bireysel kararlar vermemelerini, talimat almak için ona rapor vermelerini emretti. Bu emir, saldırı boyunca Sui ordusunun stratejisini engelledi. Liao-tung kalesindeki kuşatmayı komuta eden Çin generali, teslimiyetin onaylanması için imparatora bir haberci göndermek zorunda kaldı. Haberci geri döndüğünde, zaman kazanan Goguryeo'nun birlikleri yeniden kaleyi savunmaya hazır hale gelmişti. Sui'in bu hatasından yararlanan Liao-tung ve Goguryeo'nun diğer kaleleri, tutunmaya devam etti. Seferin başlamasından beş ay sonra Haziran ayına kadar, Sui tek bir kale ele geçiremedi.²².

Öte yandan Goguryeo'nun kaleleri sağlam dururken ve teslim olmazken, Sui Hanedanlığının Sol Muhafızların Komutanı General Lai Hu-er 來護兒²³, Chou Fa-shang 周法尚²⁴, Batı Göktürk komutanı Shih-ta-nai 史大奈, Kao-ch'ang hükümdarı Ch'ü Po-ya²⁵ 120.000 asker ve yaklaşık 1.000 gemiden oluşan devasa bir donanma kuvvetiyle denize açıldı. Bu dönemde Çin yeni bir politika uygulayarak kendisinin bile gitmediği savaşlarda birçok Türk ve yabancı beyi ve komutanını öncü birlik olarak savaşmaya göndermiştir. 16 Mayıs'ta Sui ordusu, Pyongyang'dan 60 li uzaklıkta Goguryeo askerleriyle karşılaştılar ve ilerleyerek onları geçtiler. General Lai Hu-er, galip gelip, Liao-tung kalesine yaklaşmaya çalıştığında, başka bir Çinli general onu durdurdu ve diğer generallerin gelişini beklemesini ve birlikte ilerlemesini istedi. Fakat Lai Hu-er onu dinlemedi ve yanına 40.000 asker alarak kalenin altına konuşlandı.

¹⁹ Yoon Byoungmo, 윤병모, "A Study On Attack Against Liaoxi And War Between Sui and Goguryeo", 국방부군사편찬연구소 (*Gugbangbugunsapyeonchan-yeonguso*), 2009, s. 15-25.

²⁰ Wei Cheng 魏, **Suei Shu** 隋書, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1982, Pekin, s. 1813-1823.

²¹ Ssu-ma Kuang, **Tzu Chih T'ung Chien** 資治通鑑, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1982, Pekin, s. 5662.

²² Dong-Min Jung, 동민정, "The Development of the War Between Goguryeo and Sui War in 612", *한국고대사탐구학회 (Hanguggodaesatamguhaghoe)*, 2020, s. 89-94.

²³ **Suei Shu**, s. 1515, 57.

²⁴ **Suei Shu**, s. 1526-29.

²⁵ Erkin Ekrem, "Kao-ch'ang Devleti: Kuruluşu ve Yıkılışı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 20.

Goguryeo Generali Go Geonmu 高建武 da sur içindeki boş bir tapınakta pusuya yattı ve Lai Hu-er ile savaşmak için bir birlik gönderdi, ancak bu birlik yenilgiye uğradı. Lai Hu-er ise Batı Göktürk komutanı Shih-ta-nai ile birlikte, geri çekilen Goguryeo askerlerini takip edip, şehre girdi ve kaleyi yağmaladı. Fakat bu kez Goguryeo Generali Geonmu'nun kurduğu pusuya düştü ve büyük bir hezimete uğrayıp, birkaç bin askeriyle Sui topraklarına kaçabildi²⁶.

Batı Göktürk komutanı A-shih-na-ta-nai 阿史那大奈²⁷ 611 yılında Batı Göktürk Kagan'ı Ch'u-lo'nun Sui Hanedanlığına sığınmasıyla birlikte Çin'e gelen Göktürklerden. Tegin olan A-shi-na Ta-nai²⁸ muhtemelen Ch'u-lo Kagan'ın en büyük oğlu, Chi-min Kagan'ın ve Baga Kagan'ın torunudur²⁹. 612 yılında yapılan II. Goguryeo-Sui savaşında Çin tarafında savaşmıştır. Bu savaşta Liao-tung'u ele geçirdi ve başarılı olmasından dolayı İmparator Yang tarafından "Chin-tsu-kuang-lu-tai-fu 金紫光祿大夫" unvanı verilerek "imparatora en yakın bakan" ilan edildi. A-shi-na Ta-nai her ne kadar da Liao-tung'u ele geçirmiş olsa da kaleler Sui Hanedanlığı tarafından zapt edilemedi. O ve takipçilerine kuzeydeki Shan-hsi eyaletindeki Lou-fan³⁰ İlçesi verildi. 612'den 614'e kadar Goguryeo-Sui Savaşı'nda yer aldı³¹. Ayrıca T'ang imparatoru T'ai Tsung onun soyadı olan "A-shi-na"yı kısaltarak Çin geleneksel soyadlarına uygun hale getirmiş ve "Shih" yapmıştır. Bundan böyle Çin toplumundaki "A-shi-nalar" "Shih" olarak kayıtlara geçecektir³². Ta-nai hakkında Çin kaynaklarının verdiği bilgiler azdır ancak Zhu Zhenhong'un yaptığı çalışmalarda Dun-huang³³ el

²⁶ Chang-eun Jang, 창은장, "The Southward Advance Of Goguryeo And The Territorial Trend With Silla In The Late 6th~Early 7th Century", *영남대학교 민족문화연구소 (Yeongnamdae Haggyo Minjogmunhwayeonguso)*, 2013, s.410-415.

²⁷ Ayrıca önemli kişilerin mezar kitabeleri hakkında şunları söyleyebiliriz. O dönemde bu tip mezar kitabeleri mezara giden yolun üzerinde ve muhtemelen ağaçlandırılmış bir yerde bulunurdu. T'ang döneminde beşinci dereceden yukardaki memurların kitabeleri ejder başlı, kaplumbağa kaideli olup boyu yaklaşık 3m'dir. Yedinci dereceden memurların yazıtın boyu ise 1.33 cmi geçmez ve yazıt üçgen başlı, köşeli kaidelidir. Ta-nai ise üçüncü dereceden yani üst dereceden bir memur olduğu için mutlaka ejder başlı, kaplumbağa kaideli bir yazıtı sahip olmalıydı. Ayrıca bu tip kitabe örneğini Orkun Yazıtlarında da görmekteyiz. Bilge Kagan Yazıtı 3,80 m, Kültigin Yazıtı 3,75 m'dir. Zhenhong Zhu, "Shi Da Nai Shengping Shiji Yanjiu 史大奈生平事蹟研究", *Xue Taiwan Shi Da Lishi Xuebao 學臺灣師大歷史學報*, S. 54, Tayvan 2015, s. 2, 3, 33.; Esmâ ŞİMŞEK, "Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S. 10, 2016, s. 53.

²⁸ İki oğlundan biri olan Shi Ren-piao 史仁表 T'ang İmparatoru T'ai Tsung'un yirmi bir kızından sekizincisi olan Prenses P'u-an 普安 ile evlenmiştir. Bu prenses hakkında, annesinin kim olduğu ne zaman doğduğu gibi bilgiler yoktur. Ou Yang HSIÜ 歐陽脩- Sung CHİ 宋祁, *Hsin T'ang Shu 新唐書*, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1975, Pekin, s. 3646.

²⁹ Zhenhong Zhu, a.g.m., s. 20-25.

³⁰ Ahmet Taşağıl'ın Göktürkler I, II, III adlı eserinde "Lu-kuang" olarak yanlış verilmiştir.

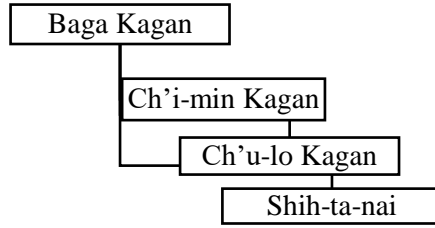
³¹ *Hsin T'ang Shu*, s. 4111-4112.; Ahmet Taşağıl, a.g.e., s. 265.

³² Zhu Zhenhong, a.g.m., s. 2-3.

³³ Tun-huang, İpek yolunun Çin'deki önemli bölgelerinden olan Kansu eyaletinde, Yeşim Kapısı ile ünlü vaha bölgesidir. Tarihte bu bölge, Yüe-chih'lerin hâkimiyeti altına girmiş ancak Hunların bu bölgeyi ele geçirmesiyle Yüe-chih'ler bu bölgeden sürülmüşlerdir. Hunlar bu toprakları M.S. II. yüzyıla kadar hâkimiyetleri altında tutmuşlardır. Daha sonra Kuzey Çin'i yöneten Kuzey Wei'ler bölgeyi ele geçirdi. 781-847 yılları arasında ise Tun-huang Tibetlilerin eline geçti. IX. yüzyılda ise yerel ailelerin yönetimine geçti. 848-923 yılları arasında Ts'ao ailesi, 923-1036 yılları arasında Chang ailesi yönetimi ele geçirdi. Bu aileler Çin merkezi yönetimi zayıflayınca doğuda Uygur, batıda Hotan ve Kuzey Çin'deki Liao (Kitan) ile yakın ilişkiler kurdular. Uygur devleti yıkılınca, Uygurlar, Kansu ve Turfan'a geldiler. Böylece Tun-huang Uygurların hâkimiyetine geçti. Ancak Tangutlar 1028 yılında Sarı Uygurların başkentlerini ele

yazmalarında bulunan Shih Ta-nai'in kitabesinde daha geniş bilgilere yer verilmiştir. Bu yazmalar Aurel Stein'in³⁴ Turfan gezisinden toplayarak İngiltere'ye götürdükleri olmalıdır. Tun-huang el yazmalarının içindeki "Shih Ta-nai Kitabesi", Shih Ta-nai'in hayatı hakkındaki geniş bilgilere yer vermektedir. Shih-ta-nai kitabesi 50 satırdan oluşan bir yazı alıştırma çalışmasıdır. Önceleri metinde bahsedilen şahsın kim olduğu, adı ve doğum tarihi belirli değilken 638 yılında ölmüş olduğu ve Sui imparatoru Yang-ti'nin hizmetine girdiği, Sueilerin Göktürkleri yenmesinden sonra kuzey doğuda Kore'ye yapılan sefere katılan bir Göktürk soylusu olduğu yani Batı Göktürk Tiginini A-shi-na Ta-nai olduğu ortaya çıkmıştır. Yüksekliği 31 cm, genişliği ise 436,78 cm olan eser bugün S.2078 Verso numarasıyla British Library'deki Tun-huang El yazmaları koleksiyonunda kayıtlı bulunmaktadır. Shi Ta-nai'in hayatı ve faaliyetleri hakkında tarihsel kayıtlar, sınırlı ve bölük pörçük anlatılan Sui Generali ve T'ang Hanedanlığı kurucusu Li Yuan ile olan askeri faaliyetleridir. Ancak günümüzde onun mezar yazıtı henüz bulunmamışken, yüzyıllar önce yazıtta yazılanları Çin yazısı öğrenmeye çalışan bir öğrencinin yazı çalışması yaptığı müsvedde kâğıdı bize yazıt ve dolayısıyla Ta-nai'in hayatı hakkında daha geniş bilgi verir. Bu yazı çalışmasına göre mezar taşı Ta-nai'in faaliyetlerini kaydetmek için 700'den fazla kelime kullanmışken onun yerel siyasi başarıları hakkında daha az bilgi vermektedir³⁵.

Shih-ta-nai Kökeni;

Diğer taraftan Hsien-pi kökenli Sui Generali Yu Chung-wen 于仲文 (545-613)³⁶ ve General Yu-wen Shu 宇文述 (546-616)³⁷ tarafından yönetilen birliğin kendi

geçirince Tun-huang'da Uygurların elinden çıktı. Buradan anlaşılacağı üzere Türklerin Tun-huang'daki hâkimiyetleri uzun yıllar sürmüştü ve burada bulunan "Bin Buda Mağaralarındaki" eserler de Türkler tarafından yapılmıştır. Tilla Deniz Baykuzu, "Hunların Kayıp Kitapları ve Sutralar", *Bilig*, S. 44, 2008, s. 196-205.; Emel Esin, "Tun-huang" Türk Ansiklopedisi, *Milli Eğitim Basımevi*, C. XXXI, Ankara 1982, s. 501-502.; Münevver Ebru Zeren, "Dunhuang Mogao Mağaralarında Türk Kültürü İzleri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 2018, s. 512-515.

³⁴ Stein, 1900-1901, 1906-1908, 1913-1916 yıllarında Doğu Türkistan'a üç keşif seferi düzenledi. Bu seferlerin yapılma amacı sömürgeleştirme faaliyetleriydi. Bu nedenle sömürgeci devletler İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa ve Japonya, coğrafyadaki değerli madenlerini, dil yapılarını ve mevsimleri vs. öğrenmek için bilimsel keşif heyetleri kurdular. Bu heyetlerin içerisindeki önemli şahsiyetlerden biri olan ve Tun-huang el yazmalarını bulan kişi Aurel Stein olmuştur. Aurel Stein, Macar doğumlu bir İngiliz arkeologdur. 1887'de Hindistan'a gitti ve orada Pencap Üniversitesi'nde memur oldu. 1900 yılında ilk keşif seferlerine Hindistan'dan başladı. Yarkent, Kargalık, Hotan ve çöldeki şehirlerden on iki sandık el yazmaları ve antika eserler topladı. 1906'da, 1913 yaptığı sefere daha donanımlı gitti ve daha çok eser toplayıp İngiltere'ye yolladı. Dilek TAŞ, "Adım Adım Doğu Türkistan Sir Marc Aurel Stein (1862-1943), Hayatı ve Eserleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, Haziran 2022, s. 157-170.

³⁵ Zhu, Zhenhong, a.g.m., s.2.; İki oğlundan biri olan Shi Ren-piao 史仁表 T'ang İmparatoru T'ai Tsung'un yirmi bir kızından sekizincisi olan Prenses P'u-an 普安 ile evlenmiştir. Bu prenses hakkında, annesinin kim olduğu, ne zaman doğduğu gibi bilgiler yoktur. **Hsin T'ang Shu**, s. 3646.

³⁶ **Suei Shu**, s. 1450-1457.

sorunları mevcuttu. Erzak nakli Çin içinde güvenli bir şekilde sağlanırken, Goguryeo topraklarına ulaştığında, Goguryeo güçleri tarafından pusuya düşürülme tehlikesi vardı. İmparator Yang, herkesin kendi erzağını taşımasını söyleyerek sorunu çözme yoluna gitti, ancak bu da her askerin yükünü büyük ölçüde arttırdı. Birçoğu yiyeceklerini atmak zorunda kaldı. Ordu, Yalu Nehri'ne ulaştığında, erzak sıkıntısı had safhadaydı. Goguryeo Kralı Yeongyang 嬰陽 (590-618), Başbakanı Eulji Mundeok³⁸ 乙支文德'u elçi olarak Sui sarayına yolladı. Eulji Mundeok, Sui generallerine zaman kazanmak ve barış şartlarını öğrenmek için teslim olmuş gibi yaptı. Çinli Generaller Yu Chung-wen ve Yu-wen Shu, İmparator Yang'dan, görüşmeye gelen Eulji Mundeok'u ele geçirmek için özel emir aldılar. Bununla birlikte, generallerin danışmanları, özellikle de Liu Shi-lung 劉士龍, karşı taraftan müzakerecileri tutuklamanın akıllıca olmayacağına ikna etti. Eulji'nin Goguryeo'ya dönmesine izin verdiler. Yu Chung-wen daha sonra kararından pişman olup, barış konusunu daha fazla tartışmak istediğini belirten bir mesaj göndererek onu geri getirmeye çalıştı ama Yu Chung-wen'nin niyetinin farkında olan Eulji Mundeok bu tuzağa düşmedi. İki General, Eulji Mundeok'un takip edilmesi ve Goguryeo başkentinin ele geçirilmesi konusunda anlaşdılar. Bunun üzerine, Sui birlikleri güneye Pyeongyang'a doğru ilerlemeye başladı. Eulji Mundeok, bozkır kabilelerinin uyguladığı bir bozkır taktiği olan vur kaç taktiğini uyguladı³⁹. Bu stratejiyle, Sui ordusu zafer ümidiyle güneye inerek, asıl Goguryeo ordusu tarafından çevrelenecekti. Sui ordusu sonunda Pyeongyang'dan yaklaşık 20 li kadar ilerledi. Yu Chung-wen daha sonra ilerleyen birliklerinin çok yorulduğunu ayrıca Pyeongyang'ın tahkimatlarının çok sağlam olduğunu fark etti ve ilerlemeye ya da geri çekilmeye karar veremedi⁴⁰. Eulji Mundeok bu vesileyle ona alaycı bir şekilde yazdığı şiirle mesaj gönderdi.⁴¹ Cevap gelmeyince Eulji bir temsilci gönderdi. Son zekice bir aldatmada Eulji, Yu'yu, Pyeongyang'ı almaktan vazgeçip, geri çekilirlerse, Kral Yeongyang'ın Yangdi'ye bir haraç olarak boyun eğeceğine ve bunun için Yu'nun güçlerine Sui'e

³⁷ Sui Shu, s. 1463-1467.

³⁸ Eulji Mundeok'un kökeni hakkında birden çok görüş bulunmaktadır. "Eulji" 乙支 soyadına gelince, Goguryeo'nun resmi isimlerinden biri olan "Utae" 于台 gibi, ailenin en büyüğü ve başı anlamına geldiğine dair bir yorum var. Ayrıca, sadece 'Eul'un bir soyadı ve 'Ji'nin bir saygı eki olduğuna dair bir görüş var. Bir başka görüş ise, Eulji Mundeok'un Seonbi kabilesinin "Ulji" 尉遲 boyundan geldiği ve Goguryeo vatandaşlığına kabul edilmiş 歸化 yabancı bir kişi olduğu söylenmektedir. Namkyung NAM, 남은경 "을지문덕의 문학적 전승 (Euljimundeog-ui Munhageog Jeonseung)", *동양고전학회(Dongyang-gojeonhaghoe)*, C. 24, 2006, s. 59-61.

³⁹ Bozkır savaş taktikleri uzaktan savaş stratejisini ortaya çıkarmıştır. Türkler at üzerinde uzaktan savaşla birlikte düşmanı şaşırtan vur-kaç taktikleriyle, düşmanın merkez ordusunun dikkatini dağıtarak, kendi askerlerinin olduğu bölgeye çekerlerdi. Tepede bekleyen Türk ordusu ise hilal taktiğiyle düşmanı çevreleyerek yok ederdi. İlhami Durmuş, "Eski Türk Savaş Araç-Gereç ve Taktiği", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2019, s. 64.; Türk tarihindeki ilk ve en önemli vur-kaç taktiği örneği Hun ch'an-yüsü Motun'un M.Ö. 201 yılında büyük Çin ordusuna karşı yaptığı savaşta görülür ve sonucunda Han imparatoru Kao Tzu tuzağa düşerek kötü bir yenilgi yaşar. Ssu-ma Ch'ien 司馬遷, **Shih Chi** 史记, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1963, Pekin, s. 2633. Aynı stratejiyi Eulji Mundeok'un yapması dikkate değerdir.

⁴⁰ Sui Shu, s. 1450-1457.; Jinwung KİM, Spencer C. Tucker- Grace H. KİM, "How did the Weaker Actor Defeat the Stronger Actor? Koguryō's War with Sui (612–614) Revisited", *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, C. 18, S. 2, 2018, s. 236.

⁴¹ "İlahi planlarınız gökleri doldurdu. / İnce hesaplarınız dünyayı sardı. / Her savaşı kazanırsınız, askeri başarınız harika. / O halde neden durumunuza razı olup, savaşı durdurmuyorsunuz?" Inho KİM, 인호김, "한시[漢詩]로 보는 한국사 (Hansilo Boneun Hangugsa)", *Bookmorning CEO Tarih Serisi*, s. 1.

kadar eşlik edeceğine ikna etti. Geri çekilme fırsatını yakalayan Yu, birliklerini Suei'ye doğru çekti. Suei ordusu Salsu 薩水'ya ulaştığında (bugünkü Cheongcheon Nehri olduğu düşünülüyor), Goguryeo kalan Suei ordusuyla yeniden saldırı başlattı. Eulji Mundeok, birkaç ay boyunca Suei ordusuna karşı kaleleri cesurca savundu. Suei ordusu çekilirken Eulji Mundeok'un ordusu onları takip ederek askerlerini yok etti. Samguk Sagi'de, Suei askerlerinin ölümden kaçmak için o gün yaklaşık 200 li koşmak zorunda kaldıklarını kaydeder. 305.000 askerden sadece 2.700'ü geri döndü⁴². Bu büyük yenilginin üzerine 613 yılında yapılan III. Goguryeo-Suei savaşında Suei tekrar Liaotung'u işgal etti, ancak yine başarılı olamayıp, geri çekilmek zorunda kaldı. 614 yılında yapılan IV. Goguryeo-Suei savaşında Lai Hu-er, Pi-sha Kalesini 卑沙城 ele geçirdi ve Pyongyang'a ilerlemek için ısrar etti ancak başarısız olup, geri çekildi. Sinirlenen İmparator Yu ve diğerlerinin rütbelerini düşürttü. Yu, yeniden orduya katılmak için ısrar edince de hapse atıldı ve 613 yılında öldü⁴³.

Shih Ta-nai'in dışında bir diğer Göktürk soylusu Batı Göktürk Hükümdarı Ch'u-lou 處羅可汗'dur. Tardu'nun oğlu Tu-lu'nun oğlu Ta-man olup Annesi Çinli bir prenses olan Hsiang-shih 向氏'dir⁴⁴. 603 yılında Tardu'nun yerine tahta geçti. Ancak kagan devleti iyi yönetmiyordu. Bu yüzden Töles boyları ve Sir Tarduşlar ayaklandı⁴⁵. Bu fırsattan yararlanmak isteyen İmparator Yang, elçiyle birlikte Ch'i-min'in Çin sayesinde Doğu Göktürk tahtına oturduğunu ve zamanla Batı Göktürk'ü de hâkimiyeti almaya başladığını, Ch'u-lou'yu itaat etmemesi halinde Çin'e göç etmiş olan annesiyle tehdit etti. Ayrıca elçi eğer Çin himayesine girip düşmanı olan T'u-yü-hunlara saldırırsa Suei ile daima dost olacağını söyledi. Ch'u-lou bu hâkimiyete razı olmak zorunda kalsa da devlet erkânının rızası olmadığı için T'u-yü-hunlara savaşa katılmadı. Çin İmparatoru da yeni müttefiki olan Tardu'nun torunu She-kui ile anlaştı. She-kui, Ch'u-lou'nun üzerine saldırıp yenince, 612 yılında annesinin ısrarı üzerine köşeye sıkışan ve çaresiz kalan kagan Çin'e yani Suei Hanedanlığına sığınmak zorunda kaldı⁴⁶. İki yıl sonra Çin tarafında Korelilere karşı savaştı ve başarıları karşılığında yüksek unvanlar aldı⁴⁷.

Böylece Suei Hanedanlığının Goguryeo savaşları netice vermeden bitti. Bu savaşlarda yer alan Suei Hanedanlığına sığınan Batı Göktürk Hükümdarı Ch'u-lou'ya savaştaki başarılarından dolayı İmparator tarafından "Ho-sha-na 曷娑那可汗 Kagan" unvanı verildi⁴⁸.

618 yılına kadar devam eden savaşlarda Suei'in yenilmesi sonucunda Hanedanlığın yıkımı da hızlanmıştır. Suei Hanedanlığının savaşlarda yenilmesinin en büyük nedeni kalabalık ancak deneyimsiz askeri birliğe sahip olması, orduda birlik sağlanmaması, düşmanı hafife alması, düşmanın coğrafyasını ve iklimini bilmemesi olmuştur. Ayrıca Korelilerin de hem şansı yaver gitmiş hem de bozkırlı savaş taktikleri

⁴² Tzu Chih T'ung Chien, s. 5666.; L.N. Gumilyev, *Eski Türkler*, Selenge Yay., s.213-214.

⁴³ Sui Shu, s. 1466.

⁴⁴ Sui Shu, s. 1876.; Tzu Chih T'ung Chien, s. 5622.; Edouard ChavanneS, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, Selenge Yay., İstanbul 2020, s.41. Türk töresine Çinli prensesten olan çocukların hiçbiri tahta çıkamaz ancak Ch'u-lou Kagan'ın Çinli bir anneden olmasına rağmen tahta çıkması dikkate şayandır. Ayrıca Göktürklerin neden Çinli prensesten olan çocukları veliht yapmadığını açıklayan bir örnektir.

⁴⁵ Ahmet Taşağıl, *a.g.e.*, s. 107-108

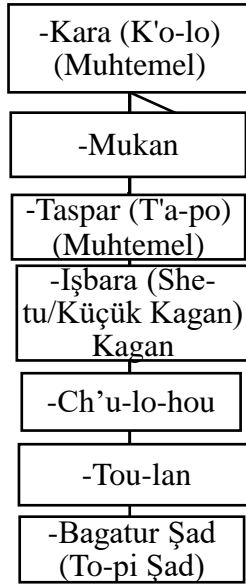
⁴⁶ Tilla Deniz Baykuzu, *Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyanı*, Kömen Yay., Konya 2016, s. 31.

⁴⁷ Taşağıl, *Göktürkler*, s. 108-111.

⁴⁸ Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 110-149.

nedeniyle Sui Hanedanlığının devasa ordusuna karşı bütün güçleriyle kahramanca karşı koyması etkili olmuştur. Goguryeo savaşlarda elde ettiği başarılarla yeniden cesaret ve moral kazanmıştır. Diğer taraftan Doğu Göktürk saldırıları ve kendi içindeki karışıklıklar nedeniyle Sui Generallerinden biri olan Li Yuan 李淵 (618-626) devleti yıkmış ve yerine ünlü T'ang Hanedanlığını kurmuştur.

Tüm bunların dışında doğrudan Kore'yle yakın ilişki kurmuş olma ihtimali olan kişiler, daha sonra tahta çıkacak olan şadlar ve küçük kaganlardır. Çünkü onlar ülkenin doğu tarafını yönetirken doğrudan Korelilerle temasta bulunmuş olmaları çok muhtemeldir. 618 yılına kadar doğuyu yöneten şadlar ve küçük kaganlar şöyledir;

Sonuç olarak Goguryeo-Göktürk ilişkileri Doğu Göktürk Kaganlığı ile doğrudan Batı Göktürk Kaganlığı ile Sui Hanedanlığı dolayısıyla gerçekleşmiştir. Goguryeo, Göktürklere daima müttefik olarak görmüş, ona karşı gelmekten çekinmiştir. Ortak düşmanlarının Sui Hanedanlığı olması ve coğrafyanın da Batı Göktürklere nazaran yakın olması dolayısıyla Doğu Göktürklere ile daha yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler sadece savaş müttefikliği ile değil ticaretle de ilerlemiş olabilir. Bu da başka bir çalışma konusudur.

Kaynakça

Ana Kaynaklar

Ch'ien, Ssu-ma, 司馬遷, **Shih Chi** 史记, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1963, Pekin.

Cheng, Wei, **Suei Shu** 隋書, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1982, Pekin.

Hsiu, Ou Yang, 歐陽脩- Sung CHI 宋祁, **Hsin T'ang Shu** 新唐書, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1975, Pekin.

Kuang, Ssu-ma, **Tzu Chih T'ung Chien** 資治通鑑, Chung Hua Shu Chu 中華書局 Yay., 1982, Pekin.

Araştırma Eserler

Baykuzu, Tilla Deniz, *Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyanı*, Kömen Yay., Konya 2016.

_____, “Hunların Kayıp Kitapları ve Sutralar”, *Bilig*, S. 44, 2008.

Balcı, Tuğba Gökçe, *Tabgaçlar; Bozkırdan Çin Tahtına*, *Kronik Yay.*, İstanbul 2021.

_____, *Tabgaç Devleti (386-550) Siyasi ve Kültürel Tarihi Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yapılan Araştırma Eserleri Değerlendirmeli Bibliyografyası*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010.

_____, “Tabgaç Devleti (386-534)”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2018.

Choi, Jin-yeol, 최, 진열, *대륙에 서다: 2 천 년 중국 역사 속으로 뛰어든 한국인들 (Daelyug-e Seoda: 2 Cheon Nyeon Jung-gug Yeogsa Sog-eulo Ttwieodeun Hangug-indeul)*, 미지북스 (Miji Bugseu), Seul 2010.

Chavannes, Edouard, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, Selenge Yay., İstanbul 2020.

Durmuş, İlhami, “Eski Türk Savaş Araç-Gereç Ve Taktiği”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2019.

Ekrem, Erkin, “Kao-ch'ang Devleti: Kuruluşu Ve Yıkılışı”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2007.

Ercialsun, Konuralp, “Çin Kaynaklarına Göre Yedinci Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Kore İlişkileri”, *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016.

Esin, Emel, “Tun-huang” Türk Ansiklopedisi, *Milli Eğitim Basımevi*, C. XXXI, Ankara 1982.

Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., 2013.

Gömeç, Saadettin Yağmur, “Bumın Kagan'ın Cenazesine Katılan Kavimler ve Coğrafi Konumları”, *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016.

Gumilyev, L.N., *Eski Türkler*, Selenge Yay., İstanbul 2019.

Gyeo, Seo Young, “Sui, China-Goguryeo War & Japan”, 국방부군사편찬연구소 (*Gugbangbugunsapyeonchan-yeonguso*), 2011.

Jang, Chang-eun, 장, 창은 “The Southward Advance Of Goguryeo And The Territorial Trend With Silla In The Late 6th~Early 7th Century”, *영남대학교 민족문화연구소 (Yeongnamdae Haggyo Minjogmunhwayeonguso)*, 2013.

- Kim, Inho, 김, 인호, “한시[漢詩]로 보는 한국사 (Hansilo Boneun Hangugsa)”, *Bookmorning CEO Tarih Serisi*.
- Kim, Jinhan, 김, 진한, “The Foreign Relations of Koguryo (高句麗) during the reign of King Peongwon (平原王) - Focusing on the Trend of Liao-hai (遼海)” *한국국학진흥원 (Hanguggughagjinheung-won)*, 2007.
- Kim, Young- kwan, 김, 영관, “고구려 유민 고빈(高賓) 墓誌銘에 대한 연구(Goguryeo Yumin Gobin Myojimyeong-e Daehan Yeongu)”, 충북대학교 (Chungbugdaehaggyo), 2015.
- Kim, Jinwung- Tucker, Spencer C.- Kim, Grace H., “How did the Weaker Actor Defeat the Stronger Actor? Koguryō’s War with Sui (612–614) Revisited”, *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, C.18, S. 2, 2018.
- Kopar, Ahmet, *Goguryeo Devleti Tarihine Genel Bir Bakış-Göktürk Devleti İle İlişkiler Odaklı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Kore Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2020.
- Lee, Jeongbin, “International Relations in Liaoxi and Koguryo’s Foreign Relations between the late 570s and the early 580s”, *동북아역사재단 (Dongbug-ayeogsajaedan)*, S. 44, 2014.
- Mau-Tsai, Liu, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev. Ersel Kayaoğlu- Deniz Banoğlu, Selenge Yay., İstanbul 2019.
- Nam, Namkyung, 남, 은경, “을지문덕의 문학적 전승 (Euljimundeog-ui Munhagjeog Jeonseung)”, *동양고전학회 (Dong-yang-gojeonhaghoe)*, C. 24, 2006.
- Jung, Dong-Min, 정, 동민, “The Development of the War Between Goguryeo and Sui War in 612”, *한국고대사탐구학회 (Hanguggodaesatamguhaghoe)*, 2020, s. 89-94.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994.
- Seon, Bongjo, “King Mu (百濟 武王)’s Dual Diplomacy Stated İn Baekjejeon Of Sui Shu (隋書] [百濟傳) And Relations Between Baekje (百濟) And Koguryo (高句麗)”, *국민대학교 한국학연구소 (Gugmindaehaggyo Hangughag-yeonguso)*, 2018.
- Şimşek, Esmâ, “Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi*, S. 10, 2016.
- Taş, Dilek, “Adım Adım Doğu Türkistan Sir Marc Aurel Stein (1862-1943), Hayatı ve Eserleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, Haziran 2022.
- Taşoğlu, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013.
- _____, *Göktürkler I,II,III*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2019.
- _____, “Doğu Göktürk Devletinin Çin Etkisine Girdiği Dönemde Göktürk-Kore İlişkileri”, *Gök Türk and Goguryeo: The Inter-relations History between Ancient Korea and Turkey Sempozyum Bildiri Özeti*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2016.

- Tekin, Talat, *Orhon Yazıtları*, Ankara 1998.
- Yavrucuk, Gökay, “Göktürk-Suei İlişkilerinde Politik Hedefler ve Yöntemler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019.
- Yıldırım, Kürşat, “Bükli” Hakkında On İki Not”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2017.
- Yoon, Byoungmo, 윤, 병모, “A Study On Attack Against Liaoxi And War Between Suei and Goguryeo”, *국방부군사편찬연구소 (Gugbangbugunsapyeonchanyeonguso)*, 2009.
- Zhu, Zhenhong, “Shi Da Nai Shengping Shiji Yanjiu 史大奈生平事蹟研究”, *Xue Taiwan Shi Da Lishi Xuebao 學臺灣師大歷史學報*, S. 54, Tayvan, 2015.
- Zeren, Münevver Ebru, “Dunhuang Mogao Mağaralarında Türk Kültürü İzleri”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 2018.
- Qian, Xu Elina, *Historical Development Of The Pre-Dynastic Khitan*, Publications of the Institute for Asian and African Studies, Helsinki 2005.